ДИГГӘТ—ШҮУРУН ГАПЫСЫДЫР

I мәгалә

Совет Иттифагы Коммунист Партијасы Мәркәзи Комитәси вә Совет һөкумәти үмумтәһсил мәктәбләринин инкишафына хүсуси диггәт верирләр.

Коммунист Партијасы вә Совет һөкумәтинин халг маарифинә көстәрдикләри гајғыја ән гијмәтли чаваб јүксәк тә'лим-тәрбијә кејфијјәти уғрунда, кәләчәк коммунизм чәмијјәти үчүн һәртәрәфли билијә, јүксәк әхлаги кејфијјәтләрә, марксист-ленинчи дүнјакөрүшүнә малик кәнчләр јетишдирмәк уғрунда јорулмадан мүбаризә апармагдан ибарәтдир.

Үмумтәһсил мәктәбләриндә јүксәк кејфијјәтли билик уғрунда мүбаризә апармаг үчүн лазыми шәраит вә шәртләрин мөвчуд олмасы вачибдир. Шәраит дедикдә ишыглы синиф отагларынын, фәнн кабинетләринин, әјани вәсаитләрин, дәрсликләрин, дикәр мәктәб ләвазиматынын олмасы баша дүшүлүр. Бу чүр шәраит бизим мәктәбләримиздә јарадылмышдыр. Бунларла јанашы, јүксәк кејфијјәтли билик әлдә етмәк шакирдләрин тә'лим фәалијјәтинә олан мүнасибәтләриндән, онларда мәс'улијјәт һиссинин формалашмасындан, мүхтәлиф фәнләрин тә'лими просесиндә јарадылан идрак марағындан асылыдыр. Бу исә психоложи мәсәлә олмагла әсас шәртләрдән бирдир.

Психолокија, мә'лум олдуғу кими, инсан психикасындан бәһс едән бир елмдир. Совет психолокијасы марксизм-ленинизм нәзәријјәсинә әсасланараг, инсан психикасыны, о чүмләдән шакирдләрин психикасыны инкишаф, дәјишмә вә тәкмилләшмә просесиндә өјрәнир.

Мүәллимләримизин һафизәсиндә психика һаггындакы тәсәввүрү тәзәләмәк мәгсәдилә «Психика нәдир?» суалына гыса чаваб вермәји лазым билдик.

Совет психолокијасы В. И. Ленинин ин'икас нәзәријјәсинә истинад едәрәк бу суала ашағыдакы чавабы верир:

«Психика—харичи, објектив аләмин инсан бејниндәки ин'икасыдыр». Инсан (о чүмләдән шакирд) психикасы мүрәккәб бир тәркибә маликдир. Шакирд психикасынын тәркибинә дујғулар, гавраjыш, һафизә (јаддаш), тәфәккүр, тәхәјјүл кими идрак просесләри, нитг, диггәт, ирадә, һиссләр вә емосијалар кими психи фәалијјәтләр, темперамент, габилијјәтләр, характер кими фәрди психи хассәләр дахилдир.

Шакирд психикасынын тәркибинә дахил олан идрак просесләри илә јанашы, бүтүн психи фәалијјәтләр, фәрди психи хассәләр објектив аләми өзүнәмәхсус шәкилдә әкс етдирир.

Бу вә ја дикәр бир шакирдин синифдә кечмиш дәрси данышмасында вә ја јолдашыны динләмәсиндә, јени дәрси динләмәкдә вә мәнимсәмәкдә, евә верилән тапшырыглары јеринә јетирмәкдә, онун синифдә, мәктәб вә аиләдәки давранышында бүтүн психи фәалијјәти иштирак едир. Јә'ни шакирдин дујғулары, гавраjышы, тәсәввүрү, һафизәси, тәфәккүрү, ирадәси, һиссләри, нитги, диггәти, характери, темпераменти, габилијјәти, марағы онун мәктәб һәјаты дөврүндәки бүтүн тә'лим фәалијјәтиндә иштирак едир. Һәр бир мүәллим бу психи просесләрин, фәалијјәтләрин, хассәләрин ганунаујғунлугларыны, онларын шакирдләрдәки фәрди фәргләрини, идрак имканларыны тә'лим просесиндә нәзәрә алмалыдыр. Бунлары нәзәрә алмајан мүәллим јүксәк мәнимсәмә кејфијјәти уғрунда һеч чүр мүбаризә апара билмәз.

Шакирд психикасы објектив аләмин һадисәләрини, онларын маһијјәтини, ганун вә ганунаујғунлугларыны ики јолла әкс етдирир. Бу јоллардан бири тәбии тә'лимдир.

Тәбии тә'лим шакирдин аиләдә, инсанлар арасында, јашлыларла үнсијјәтдә, кино вә театрларда, радио вә телевизија верилишләриндә һәјата кечирилир. Бу тә'лимдә мәктәбли һеч бир дахили сә'ј сәрф етмир; һәр шеји билмә марағы бу просесдә әтрафда баш верән һадисәләри дәрк етмәк ишиндә психиканын фәалијјәтини даһа да сәмәрәләшдирир.

Бу јоллардан икинчиси **мәктәб тә'лимидир.** Бу просесдә харичи аләмин чисимләри, онларын хассәләри, кимјәви, физики тәркибләри, објектив аләмин һадисәләри, онларын маһијјәтләри вә онлары доғуран сәбәбләр, нәтичәләр мүнтәзәм сурәтдә дөвләт програмлары әсасында өјрәдилир.

Мүхтәлиф елмләрин әсасларыны өјрәнмәк ишиндә мүвәффәгијјәт әлдә етмәк үчүн бир нечә шәртин олмасы да зәруридир. Бу шәртләрдән бири шакирд психикасынын дәркетмә имканларыны, онун ганунаујғунлугларыны, фәрди хүсусијјәтләрини нәзәрә алан тә'лим просесидир.

Белә бир тә'лим просесини тәшкил етмәк үчүн мүәллим шакирдләрин һәм биринчи, һәм дә икинчи сигнал системләрини мүтләг фәалијјәтә кәтирмәлидир. Јә'ни шакирдләрин дујғу вә гавраjышларыны тә'мин едән әјани материаллары вә васитәләрдән истифадә етмәклә мүәллим јени кечдији материалы анлашылан, јахшы ешидилән, ајдын нитг илә дә шакирдләрә чатдырмалыдыр. Јүксәк кејфијјәтли билик уғрунда мүбаризә апаран мүәллимин иши бунунла да гуртармыр, белә бир вәзијјәти һәр бир мүәллим тә'лим просесиндә јарада биләр, лакин шакирдләрә јени материалы дәрк етдирә билмәз, чүнки шәраитин јаранмасы һәлә идракын өзү дејилдир.

Мүәллим гаршысына гојдуғу мәгсәди о заман јеринә јетирә биләр ки, о, тә'лим просесини јухарыда дејилән гајдада тәшкил етмәклә јанашы, синфин бүтүн шакирдләринин јени биликләри гаврамалары үчүн **һазыр вәзијјәтдә сахласын,** јә'ни **синфин диггәтини тәшкил етсин.** Бу исә ајры-ајры шакирдин диггәтинин тәшкили демәкдир.

Мәшһур рус педагогу К. Д. Ушински диггәти руһун, психиканын јеканә гапысы адландырмышдыр. К. Д. Ушински тамамилә һаглы олараг бүтүн биликләрин бу гапыдан дахил олдуғуну сөјләјир вә бу гапыны һәмишә ачыг сахламағы мәсләһәт көрүрдү.

Сон илләрин мәктәб тәчрүбәси көстәрир ки, мүәллимләримизин хејли һиссәси **шакирд шүурунун јеканә гапысы олан диггәтин тәшкили** мәсәләсинә аз әһәмијјәт верир. Бунун да нәтичәсиндә шакирдин диггәти әсас тә'лим фәалијјәти үзәриндән јајыныр, о, бу вә ја дикәр фәнн үзрә систем һалында билик газанмыр, арабир алдығы мә'луматлар сонрадан өјрәдилән биликләри анламаг вә мәнимсәмәк кејфијјәтини азалдыр. Беләликлә, шакирд тә'лимдә кери галыр вә онда тә'лим әмәјинә олан мәс'улијјәт һисси азалыр, лагејдлик јараныр.

Тә'лим просесиндә диггәт вә шүур кими психи фәалијјәтләрин чох бөјүк әһәмијјәти вардыр. Бу психи фәалијјәтләрин гаршылыглы рабитәләринә вә онларын шакирдин мәктәб һәјатындакы әһәмијјәтинә нәзәр салаг.

Әввәлчә, диггәтин нә кими бир психи фәалијјәт олдуғуну ајдынлашдыраг. Совет психоложи әдәбијјатында диггәтә мәзмун е'тибарилә араларында о гәдәр дә фәрг олмајан мүхтәлиф тә'рифләр верилир. Биз бунлардан бирини, һәм дә ән јенисини нәзәрдән кечирәк:

«Диггәт—шәхсијјәт үчүн мүәјјән әһәмијјәтә малик олан објект үзәринә психи фәалијјәтин јөнәлмәсинә вә орада мәркәзләшмәсинә дејилир». Јөнәлмә дедикдә психи фәалијјәтин сечичи характер дашымасы, онун објектинин ихтијари вә ја гејри-ихтијари сурәтдә сечилмәси баша дүшүлүр.

Тә'лим просесиндә шакирд үчүн јеканә әһәмијјәтә малик олан објект мүәллимин вердији јени елми мә'лумат вә нүмајиш етдирдији әјани вәсаитләрдән ибарәтдир. Әкәр шакирдин психи фәалијјәти бу објект үзәринә јөнәлдиләрсә (вә ја чәлб едиләрсә), орада чәмләшдириләрсә, шакирдин психикасынын гапысы ачыг олачаг вә мүәллимин вердији јени биликләр бу гапыдан онун шүуруна дахил олачагдыр. Бу заман «шакирд **диггәтлидир»**,—дејирләр. Әкс һалда шакирдин психи фәалијјәти мүәллимин дедикләри вә нүмајиш етдирдикләринә јөнәлдилмәмишдирсә, башга, кәнар објект тәрәфиндән чәлб едилмишдирсә вә ја ораја доғру јөнәлдилмишдирсә, шакирдин шүурунун гапысы бағланмышдыр, әсас дәркетмә фәалијјәти дајанмышдыр. Шакирд бу вәзијјәтдә һеч бир јени билик газана билмәз. Бу заман: — **шакирд диггәтсиздир,** — дејирләр.

Шакирдин шүурунун гапысы ики шәрт дахилиндә ачыг сахланыла биләр вә биликләри гәбул едә биләр. Бу шәртләрдән **биринчиси,** ондан ибарәтдир ки, јени дәрс әввәлләр мәнимсәнилмиш дәрсләрлә (биликләрлә) үзви сурәтдә әлагәләндирилсин, јени әјани вәсаитләрлә тәчһиз едилсин, шакирдләрин идрак имканларыны нәзәрә алан тәдрис үсулундан истифадә олунсун, шакирдләрдә јени дәрсә мараг ојадылсын. Бу заман шакирдин психи фәалијјәти мүәллимин дедикләринә вә нүмајиш етдирдији вәсаитләрә јөнәлдиләчәк вә ја чәлб олуначагдыр. Мүәллими динләмәк үчүн шакирд өзүнү чох да мәчбур етмәјәчәк, јә'ни дахили сә'ј сәрф етмәјәчәкдир. Шакирдин психи фәалијјәтинин бу чүр чәлб едилмәсиндә әсас мүәллимин нитги вә нүмајиш етдирдији әјани вәсаитләр, чиһазлар, көстәрдији тәчрүбәләр олачагдыр. Бурада белә бир шәраитдә шакирдин, әсасән, гејри-ихтијари диггәти фәалијјәт көстәрир.

Шакирдин шүурунун гапысыны ачыг сахлаја билән шәртләрдән **икинчиси,** психи фәалијјәтин гаршыја гојулан мәгсәд вә нијјәтлә әлагәдар шакирд үчүн әһәмијјәтә малик олан објектләр үзәринә јөнәлдилмәсидир. Бурада гаршыја мәгсәд гојулмагла мөһкәм дахили сә'ј сәрф етмәк дә тәләб олунур. Беләликлә, дәрс билаваситә мараглы олмаса да, кифајәт гәдәр әјани вәсаит вә техники васитәләрлә тәчһиз едилмәсә дә шакирд психи фәалијјәтини мүәллимин дедикләри үзәринә јөнәлтмәк вә истигамәтләндирмәклә шүурунун гапысыны ачыг сахлаја биләр. Бу заман **шакирдин ихтијари диггәти фәалијјәт көстәрир.**

Бир психи фәалијјәт кими диггәтин бир нечә характерик хүсусијјәтләри дә вардыр. Онлардан бири диггәтин кәркинлијиндир. Диггәт өз маһијјәти е'тибарилә чох мүтәһәррикдир, ону бир објект үзәриндә узун заман сахламаг олмаз. Лакин бу вә ја дикәр бир фәалијјәт үзәриндә ону узун заман чәмләшдирмәк вә сахламаг мүмкүндүр. Тә'лим фәалијјәти үзәриндә диггәтин кәркинлијини тә'мин етмәк мүәллимдән бөјүк педагожи усталыг тәләб едир. Диггәтин характерик хүсусијјәтләриндән бири дә онун **көчүрүлмәсидир.** Бу хүсусијјәт психи фәалијјәтин бир објект үзәриндән дикәринә, бир фәалијјәт үзәриндән дикәринә көчүрүлмәси илә характеризә олунур. Диггәтин мүхтәлиф објектләр үзәринә пајланмасы да онун әсас хассәләриндәндир. Тә'лим просесиндә диггәтин бу хүсусијјәтләри мүәллим тәрәфиндән еһтијатла нәзәрә алынмалыдыр.

Инди дә шүурун маһијјәтинә нәзәр салаг. Марксист-ленинчи психолокија шүура инсан психикасынын ән јүксәк формасы кими бахыр. Марксизм классикләри шүуру «ичтимаи мәһсул», дәрк едилмиш варлыг һесаб едирләр. Шүурун өзүнәмәхсус структурасы вә психоложи сәчијјәси вардыр. Биз бурада шүурун анчаг бир сәчијјәсини гејд едәчәјик.

Совет психолокијасы марксизм-ленинизм фәлсәфәсинә әсасланараг көстәрир ки, **«инсан шүуру, харичи аләм һаггында биликләрин чәмини өзүнә дахил едир».** Беләликлә, шүурун структурасына дујғулар, гавраjыш, һафизә, тәфәккүр, тәхәјјүл кими ән вачиб идрак просесләри дахил олмагла, инсан онларын васитәсилә даима өз билик фондуну зәнкинләшдирир. Бу гајда илә шакирдин дә шүуру онун тә'лим просесиндә газандығы биликләрин чәмини өзүнә дахил едир. Буна көрә дә шакирдин диггәти онун шүуруна дахил олан јени биликләрин гапысы ролуну ојнајыр. Диггәт олмадан нә дујғулар, нә гавраjыш, нә дә тәфәккүр идрак фәалијјәтиндә иштирак едә билмәз.

Л. И. Брежнев јолдаш партијанын XXV гурултајына һесабат мә'рузәсиндә халг маарифи ордусу гаршысында бөјүк вә шәрәфли вәзифәләр гојмушдур. Бу вәзифәләрин өһдәсиндән шәрәфлә кәлмәк үчүн халг маарифи ордусу бүтүн гүввәсини сәфәрбәрлијә алмалы, тә'лимин кејфијјәтини дөврүн тәләби сәвијјәсинә галдырмаг үчүн һәр чүр имкандан истифадә етмәлидир.

Бу вәзифәләрин јеринә јетирилмәси үчүн илк нөвбәдә мәктәб коллективи өз гүввәсини јенидән чәмләшдириб даһа сәмәрәли фәалијјәтә доғру јөнәлтмәлидир. Мәктәб јалныз белә шәраитдә шакирдин психи фәалијјәтинин мүхтәлиф фәнләрин тә'лиминдә мүәллимләрин вердикләри јени мә'луматларын, көстәрдикләри тәчрүбәләрин, диаграмларын, схемләрин, хәритәләрин үзәринә јөнәлтмәк, чәлб етмәк мүмкүндүр. Бу вәзијјәтдә һәр шакирддә лагејдлик азалачаг, мәс'улијјәт артачаг вә биликләрин чәмини өзүнә дахил едән шүурун гапысы тә'лим просесиндә ачыг галачагдыр.

З. МЕҺДИЗАДӘ.
В. И. Ленин адына АПИ-нин јаш вә педагожи психолокија кафедрасынын мүдири, досент.

Фәһлә пешәләри өјрәнәчәкләр

Гызылдаш лап бу јахынларадәк кичик бир кәнд иди. Сон илләрдә исә о, симасыны тамамилә дәјишмиш, Бакынын јарашыглы, абад гәсәбәләриндән биринә — кезал јашајыш мәнтәгәсинә чеврилмишдир. Дурна гатары кими чәркәләнмиш чохмәртәбәли имарәтләр, кениш күчәләр, мәктәб вә дикәр мәдәнијјәт очаглары јени гәсәбәјә хүсуси јарашыг верир.

Гәсәбәнин мәркәзиндә учалан мөһтәшәм бина бураја јолу дүшәнләрин илк бахышдан диггәтини чәлб едир. Бу, 61 нөмрәли техники пешә мәктәбинин бинасыдыр. О лап бу јахынларда тикилиб истифадәјә верилмишдир. Мәктәбин директору Ш. Мәммәдов дејир ки, һәмин пешә очағынын нисбәтән узаг күшәдә, Гызылдашда тикилмәси тәсадүфи дејилдир. Бурадакы даш карханаларына вә дикәр иншаат материаллары һазырлајан сәнаје мүәссисәләринә мүхтәлиф ихтисаслар үзрә фәһлә кадрлары лазымдыр. Техники пешә мәктәби мәһз бу еһтијачы арадан галдырмагда чох иш көрмәлидир.

Мүасир үслубда тикилмиш јени бинада кәнчләрин мүхтәлиф фәһлә пешәләринә јијәләнмәләри үчүн һәр чүр шәраит јарадылмышдыр. Кениш е'малатханалара мүхтәлиф аләт вә дәзкаһлар гојулмуш, лабораторија вә синиф отаглары техники тә'лим васитәләри илә тәчһиз олунмушдур.

Јени бина ишә едиләркән пешәләрә јијәләнәчәк оғлан вә гызларын мәдәни истираһәти, мәишәти, физики һазырлығы вә с. мәсәләләр дә унудулмамышдыр. Јатагхана корпусунда кәнчләр өзләрини доғма евләриндәки кими һисс едәчәк, асудә вахтларында мүхтәлиф мәдәни-күтләви тәдбирләрин шаһиди олачаглар. Мәктәбин 250 јерлик јемәкханасы кејфијјәтли аваданлыгла тәчһиз едилмишдир. Бөјүк идман салонунда исә кәләчәк фәһләләр физики һазырлыгларыны артырачаглар.

Мәктәбин коллективини инди даһа бөјүк гајғылар кезләјир. Һәләлик бурада Бакы шәһәр техники пешә мәктәбләринин истеһсалат тә'лими усталары вә мүәллимләри ихтисасартырма курсларына топлашыб тәчрүбә мүбадиләси апарырлар. Јени дәрс илиндә исә техники пешә мәктәбинә 600-дән чох кәнч гәбул олунмалыдыр.

КОЛЛЕКТИВИН СӘ'ЈИ

Мәктәбимиз кәнчдир. Биринчи илдир ки, фәалијјәт көстәрир. Һазырда тәһсил очағында 997 шакирд охујур. Онларын тә'лим-тәрбијәси илә 40 мүәллим мәшғул олур. Јени лајиһә үзрә тикилмиш мәктәб бинасында шакирдләрин биликләрә дәриндән јијәләнмәси үчүн һәр чүр шәраитимиз вардыр.

Педагожи коллективимиз Сов.ИКП XXV вә Азәрбајчан КП XXIX гурултајларынын халг маарифи һаггындакы гәрарларыны әлдә рәһбәр тутараг, Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын 60-чы илдөнүмүнү лајагәтлә гаршыламаг, һамылыгла орта тәһсилә кечиди инкишаф етдирмәк, тә'лимин кејфијјәтини јүксәлтмәк уғрунда вар гүввәсини сәрф едир.

Педагожи коллективимизин үзвләри чари дәрс илинин илк күнләриндән иши нүмунәви гурмаға чалышырлар. Јарымиллик вә үчүнчү рүбүн јекунлары да буну сүбут едир. Тәкчә бир факты көстәрмәк кифајәтдир ки, мәктәбдә 195 нәфәр шакирд јалныз ә'ла гијмәтлә охујур. «4» вә «5» гијмәтләрлә охујан шакирдләрин сајы исә мәктәб үзрә 40,5 фаиз тәшкил едир.

Мәктәбимиздә бүтүн фәнләр кабинет системи илә тәдрис олунур. Һәтта бә'зи фәнләр үзрә ики-үч кабинет јаратмышыг. 20-јә гәдәр кабинет, физика, биолокија, кимја лабораторијалары зәнкин аваданлыгла тәчһиз едилмишдир. Кабинетләрин тәшкил олунмасында мүәллимләрдән Сејидаға Султановун, Меһди Әлијевин, Әдаләт Һүсејновун (ријазијјат), Акиф Исламовун (чоғрафија), Микајыл Һүмматовун (тарих), Ариф Әлијевин (әдәбијјат), Зејнал Әзизовун (физика), Назлы Әзизованын, Мәһәммәд Бағыровун (рус дили), Гәрибә Халыгованын, Сәдагәт Гулијеванын (инкилис дили) әмәји хүсусилә бөјүкдүр.

Ибтидаи синифләр үзрә кабинетләрин тәшкилиндә исә Әликрам Сәмидов, Фејруз Аллаһвердијев, Исрајыл Һүмматов, Мәһәррәм Фәрәчов хүсусилә фәаллыг көстәрмишләр.

Јери кәлмишкән ону да гејд едим ки, мәктәбимиздә методкабинетин тәшкил вә тәчһизиндә тәрбијә ишләри үзрә тәшкилатчы Мирһады Ағајевин сә'ј вә тәшәббүскарлығы аз олмамышдыр.

Мүәллимләримиз фәнләрин тәдриси заманы әјани вә техники тә'лим васитәләриндән кениш истифадә едәрәк, дәрсләрин мүасир тәләбләр сәвијјәсиндә гурмаға наил олур, шакирдләрә дәрин вә әсаслы билик верирләр.

Тә'лим вә тәрбијә саһәсиндә газандығымыз наилијјәтләрдә мәктәб партија тәшкилатынын ролу хүсусилә бөјүкдүр. Мәктәбин коммунистләри илк партија тәшкилаты катиби Гәрибә Халыгованын рәһбәрлији илә даим өн сырада аддымламаға чалышыр, педагожи коллективин үзвләринә нүмунә көстәририрләр.

Биз илк партија тәшкилаты илә бирликдә гаршыја гојулан вәзифәләрин мүвәффәгијјәтли һәллинә наил олмаг үчүн биринчи нөвбәдә мүәллимләрин нәзәри вә методик һазырлығынын јүксәлдилмәсинә гајғы көстәририк. Мүәллимләримиз хүсуси план әсасында мүнтәзәм олараг мүталиә едир, өзләринин идеја-сијаси вә елми-методик сәвијјәләрини артырыр, габагчыл тәчрүбәни өјрәниб ишләриндә тәтбиг едирләр. Коммунист-мүәллимләр вә битәрәф фәаллар партија тәһсили системиндә кечән мәшғәләләрдә даһа фәал иштирак едирләр. Мүәллимләримизин бир чоху исә рајон әмәкчиләри гаршысында тез-тез мүһазирәләр охујур, партијамызын сөзүнү кениш халг күтләсинә чатдырмаг үчүн сә'јлә чалышырлар.

Биз шакирдләрин коммунист тәрбијәси мәсәләләринә хүсусилә чидди фикир веририк. Сов.ИКП XXV гурултајында көстәрилдији кими, тәрбијә ишинин гојулушуна комплекс гајдада јанашыр, рәнкарәнк тәдбирләр һәјата кечиририк. Көркәмли елм хадимләринин вә сәнәт адамларынын хатирәсинә, јубилејинә һәср едилмиш јығынчаглар, ахшамлар, стендләр, фото тәртибләр, мәктәб радио говшағынын верилишләри, кинофилмләрә коллектив бахыш, мүсабигәләр вә дикәр тәдбирләр мәһз бу мәгсәдә хидмәт едир.

Мәктәбимиздә әмәк тәрбијәси вә пешә ориjентасијасы ишинә чидди фикир верилир. Мүасир шәраитдә шакирдләрин пешәсечмә мәсәләси мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Шакирдләрин пешәләри дүзкүн сечмәси үчүн мәктәбимиздә системли иш апарылыр. Бу ишдә мүәллимләрин, синиф рәһбәрләринин, китабхана ишчиләринин, валидејнләрин, пионер вә комсомол тәшкилатларынын, бир сөзлә, бүтүн ичтимаијјәтин гүввәсиндән сәмәрәли истифадә олунур. Мүәллимләримиз синифдәнкәнар тәдбирләрә кениш јер верир, ушаглара тез-тез мүхтәлиф пешә вә сәнәт саһәләри һаггында системли мә'лумат верирләр. Шакирдләр һәлә мәктәб партасы архасында икән әмәјин шан-шөһрәт иши олдуғуну баша дүшүрләр. Мәктәбин фојесиндә шакирдләрин гүввәсилә әмәк адамлары барәдә хүсуси стендләр һазырланмышдыр.

Шакирдләрин әмәк тәрбијәсиндә тәдрис-тәчрүбә саһәсиндә көрүлән ишләрин дә әһәмијјәтини гејд етмәлијәм. Бурада шакирдләрин гүввәсилә 1.500 бәзәк ағачы, чинар, 650 нар колу вә с. басдырылмыш, күллүкләр салынмышдыр. Бүтүн бунлар исә практик олараг шакирдләрин әмәк тәрбијәсинә вә пешә ориjентасијасы ишинә мүсбәт тә'сир көстәрир.

Гаршыда көрәчәјимиз ишләр чохдур. Педагожи коллективимиз Бөјүк Октјабрын 60 иллијинин јүксәк тә'лим-тәрбијә көстәричиләри илә гаршыламаг әзминдәдир.

Нәсир АҒАЈЕВ,
Саатлы рајонундакы М. Әзизбәјов адына 2 нөмрәли орта мәктәбин директору.

Нахчыван рајонундакы Неһрәм кәнд орта мәктәбинин биолокија мүәллими С. Чәфәров ушаглара күлүн инкишафы барәдә мә'лумат верир.

Фото С. Торосјанындыр.

ШАКИРДЛӘРИН СЕВИМЛИСИ

— Елмира мүәллим, истәјирәм дәрсинизә иштирак едим, — дејә Гөнчә Тағыјева тәчрүбәли синиф мүәллими Е. Мәммәдоваја өз арзусуну билдирди.

— Бујурун, гызым, нә вахт истәсәниз дәрсимдә иштирак едә биләрсиниз.

I «А» синфиндә әлифба дәрси иди. Көзләр мүәллимә дикилмишди. Бу көзләрдә мараг варды, фәрәһ варды...

Кәнч мүәллим Гөнчә Тағыјева архадакы парталардан бириндә әјләшиб диггәтлә гулаг асыр. Елмира мүәллимин тә'лим үсулу илә таныш олурду. Ушаглардан Ајбәниз, Јеканә, Зүлфијјә, Афәт, Видади вә башгаларынын ајдын вә ифадәли охусу Гөнчә мүәллимин чох хошуна кәлди...

Елмира мүәллимин бахышлары һәрдән Гөнчә Тағыјеванын нәзәрләри илә гаршылашырды. Хәјал ону узаглара чәкиб апарды. Елмира Мәммәдова биринчи синифдә Гөнчәјә дәрс демишди. Гөнчә о заман Елмира мүәллими шакирд кими динләјирди. Инди исә онун дәрсинә бир мүәллим кими гулаг асыр. Гөнчә, онда да өјрәнирди, инди дә... Онда гәләм тутмағы өјрәнирди, инди өз кечмиш мүәллиминин тә'лим үсулларына јијәләнир.

Бу гыз Елмира мүәллимин ән чалышган, ән севимли шакирдләриндән бири иди. Онун көрпә гәлбиндә мүәллимлик сәнәтинә мараг вә мәһәббәт ојадан да Елмира мүәллим олмушду.

Сонралар иш елә кәтирди ки, Гөнчә Шуша Педагожи Мәктәбинә гәбул олунду. Педагожи мәктәби битириб Ағчабәдијә гајытды. Гөнчәнин гәлбиндә гөнчә бағламыш арзулар чичәкләнди. Инди о, нечә илдир ки, Ағчабәди шәһәриндәки 4 нөмрәли мәктәбдә өз севимли мүәллими илә чијин-чијинә чалышыр. Бундан фәрәһли нә ола биләр?! Гөнчә өз мүәллиминдән инди дә мәсләһәтләр алыр, онун дәрсләриндә иштирак едир, педагожи ишин сирләринә јијәләнир.

4 нөмрәли мәктәбин кәнч мүәллимләри Елмира Мәммәдованын иш тәчрүбәсини өјрәнир вә тәтбиг едирләр. Мүәллимләрдән тәкчә Гөнчә Тағыјева дејил, Мәһлугә Фәрзәлијева, Елмира Аббасова вә башгалары онун тәчрүбәсиндән чох фајдаланырлар. Динләнилән ачыг дәрсләр, апарылан тәчрүбә мүбадиләси сәмәрәли олур.

Ағчабәдидә габагчыл мүәллимләрдән сөз дүшәндә онун адыны һөрмәтлә чәкирләр. Е. Мәммәдова ибтидаи синифләрдә дәрс дедији 20 ил әрзиндә зәнкин тәчрүбә газанмышдыр. Елмира мүәллим гијаби јолла В. И. Ленин адына АПИ-нин ибтидаи тәһсил педагокикасы вә методикасы факүлтәсини битирмишдир. Мәктәбин директору Әли Исмајылов онун һаггында еһтирамла данышды.

Е. Мәммәдова дәрс дедији ушагларын јазылы вә шифаһи нитгинин инкишафына һәртәрәфли гајғы көстәрир, онларын сөз еһтијатыны артырмаға чалышыр. Онун шакирдләри чохлу һекајәләр, нағыллар, ше'рләр билир, мәтни үзүндән рәван охујурлар. Елмира Мәммәдова шакирдләрин ријази тәфәккүрүнүн инкишафына да хүсуси фикир верир.

Тәчрүбәли мүәллим балачаларда бәдии әсәрләрә бөјүк мараг ојатмышдыр. Шакирдләринин һамысы мәктәб китабханасынын үзвүдүр. Е. Мәммәдова синифдә китабхана дүзәлтмишдир. Бурада топланмыш китаблары ушаглар һәвәслә мүталиә едирләр. Өтән дәрс илиндә онун синфиндә 25 ушаг охујурду. Һамысы мүвәффәг гијмәтләрлә IV синфә кечди; онлар јухары синифдә дә јүксәк гијмәтләр алырлар. Һазырда һәмин ушагларын охудуглары IV «А» синфинә Елмира мүәллим өзү рәһбәрлик едир. Е. Мәммәдова чари дәрс илиндә биринчиләрлә ишләјир.

Елмира мүәллим педагожи шура ичласларында, семинар вә мүшавирәләрдә өз иш тәчрүбәсиндән сөһбәт ачыр. Онун тәчрүбәси тәкчә дәрс дедији мәктәбдә дејил, рајонун башга мәктәбләриндә дә мараг ојадыр. Елә буна көрәдир ки, гоншу мәктәбләрин синиф мүәллимләри вахташыры Е. Мәммәдованын дәрсләриндә иштирак едирләр.

О һәм дә фәал ичтимаијјәтчидир. Мәктәб илк партија тәшкилатынын катиби, рајон халг маариф шө'бәси јанында аттестасија комиссијасынын үзвүдүр.

Елмира мүәллимин һәјатында илләр бир-бириндән уғурлу кечир. 1975-чи илдә она «Сосиализм јарышынын галиби» дөш нишаны верилмишди. 1976-чы илдә исә Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени, «Габагчыл маариф хадими» дөш нишаны илә тәлтиф едилмишдир.

— Сабаһыныз хејир, мүәллим!

Һәр күн јүзләрлә шакирд ону бу сөзләрлә саламлајыр. Бу сәмими сөзләрдә нечә-нечә ушаг гәлбинин һәрарәти, мәһәббәти дујулур. О, шакирдләрин севимлисидир.

Худаверди ӘЛИЈЕВ.

МӘГСӘД АЈДЫНДЫР

Сәнәткарын тәрчүмеји-һалы үзрә програм материалынын тәдриси заманы онун мүасирләринин хатирәләриндән әлавә материал кими истифадә фајдалы олур. Шакирд сәнәткарын дүнјакөрүшүнә тә'сир көстәрмиш ичтимаи-сијаси шәраит вә јашајыб-јаратдығы тарихи дөвр үзрә кениш мә'лумат әлдә едир. Јазычы, шаир вә ја драматургун сәнәт амалы, естетик идеалы, јарадычылыг гајнаглары һаггында билик мәнимсәдилир. Сәнәткарла дост вә ја јолдаш олмуш мүхтәлиф пешә саһибинин — мүәллим, алим, актјор, мүһәндис вә ја һәкимин хатирәси сәнәткарын мә'нәви аләми барәдә шакирддә там тәсәввүр јарадыр. Сәнәткар тәрчүмеји-һалынын кениш тәдриси онун јаратдығы сәнәт инчисинин, идеја мәзмунунун, әдәби-бәдии дәјәринин асан өјрәнилмәсинә стимул јарадыр.

«Әзиз Сәмәд, мәним кезәл достум... достлар һәјатымызда ән бөјүк сәадәтдир вә нә јахшы ки, дүнјада Сәмәд Вурғун вар...» сөзләринин мүәллифи А. Фадејевин тәрчүмеји-һалы да кәнч нәсил үчүн гијмәтли бир салнамәдир. Јевлахдакы 4 нөмрәли мәктәбин рус дили мүәллими Нина Серкејевна Николенко, бөјүк рус совет әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәсинин һәјатына даир X синфин шакирдләринә әтрафлы мә'лумат мәнимсәтмәјә мүвәффәг олмушду. Шакирдләрин мүвафиг суаллара вердикләри чаваблар буну тәсдиг едирди:

— Рус совет әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәләриндән бири Александр Фадејев кәнд мүәллими аиләсиндә анадан олмушдур. Ушаглыг вә кәнчлик илләри Узаг Шәргдә кечмиш сәнәткар, мүәллиминин тә'сири алтында халг јарадычылығына, әдәбијјата бөјүк мараг көстәрмишдир. Вәтәндаш мүһарибәси илләриндә сырави әскәрдән комиссар вәзифәсинә гәдәр јүксәлмиш Фадејев сонралар һәјат материаллары әсасында «Разлив» вә «Тармар» әсәрләрини јазмышдыр.

Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә, гәләбәнин газанылмасында гәләминин сүнкүјә чевирмиш Александр Фадејев бу мөвзуда олан «Кәнч гвардија» адлы гијмәтли романыны јаратмышдыр. Һәмин роман әсасында бәдии филм чәкилмишдир.

— Дәфәләрлә Бакыда олмуш Александр Фадејев халг шаири Сәмәд Вурғунун, үмумијјәтлә Азәрбајчан әдәбијјатынын јахын досту иди. Бу ики сәнәткар арасындакы достлуг бөјүк рус халгы илә Азәрбајчан халгы арасындакы достлуғун тимсалы олмушдур.

— «Кәнч гвардија» сәнәткар гәләминдән чыхмыш роман, салнамәчи тәрәфиндән јазылмыш сәнәдли хроникадыр. Бу әсәрдә мүгәддәс торпаг, доғма Вәтән уғрунда мүбаризәдә гәһрәманлыглар көстәрмиш совет кәнчләринин парлаг сурәтләри јарадылмышдыр. «Кәнч гвардија» романы Александр Фадејевин јарадычылығында шаһ әсәрдир...

Шакирдләр Фадејевин һәјаты, јарадычылығынын илк дөврләри, еләчә дә «Кәнч гвардија» романынын јаранма тарихи, әсәрин идеја-сијаси әһәмијјәти, әдәби-бәдии дәјәри барәдә кениш, системли билијә, ајдын тәсәввүрә јијәләндикләрини нүмајиш етдирдиләр.

Мүәллимин шәрһи заманы мәнә елә кәлди ки, одлу-аловлу мүһарибә илләрини јашајырам. Алман-фашист ишғалчыларына гаршы чәсарәт вә мәрдликлә дөјүшмүш кәнчләрин сурәтләри көзләрим өнүндә чанланды. Шакирдләр Нина Серкејеванын шәрһини диггәтлә динләјир, кәнч гвардијачыларын портретләринә марагла бахырдылар: Олег Кошевој, Иван Земнухов, Улјана Громова, Серкеј Тјуленин, Љубов Шевтсова, Анатоли Попов, Леонид Дадышев...

Мүәллим јени дәрсин шәрһи заманы кәнч гвардија гәһрәманларыны сәчијјәләндирән хүсусијјәтләри шакирдләрин мә'лум биликләринә әсасланмагла (о, ејни адлы бәдии филм үзрә билик вә мә'луматы илк дәрсдә ашкара чыхармышдыр) системләшдирди: Олег Кошевој мөһкәм ирадәли, горхмаз вә тәмкинли бир кәнчдир, бачарыглы тәшкилатчыдыр. О, һәссас бир гәлбә маликдир...

Евә верилән тапшырыг шакирдләрин мүстәгил иш вәрдишләринин инкишафы бахымындан мараглы иди: онлар «Кәнч гвардија» гәһрәманларыны сәчијјәләндирән хүсусијјәтләри тапыб дәфтәрләринә гејд етмәли, үмумиләшдирмә апармалы идиләр.

Шакирдләрин мә'лум билијинә әсасланмаг, истәр кечмиш дәрсин сорғусунда, истәр јени мөвзунун шәрһи заманы онларын фәаллығыны тә'мин етмәк, әсәрин әдәби-бәдии гијмәти барәдә мәктәблиләрдә ајдын тәсәввүр јаратмаг үчүн роман һаггында көркәмли әдәбијјатшүнасларын фикирләриндән ситат кәтирмәк, мәктәблиләрә кәнч гвардијачыларын тимсалында вәтәнпәрвәрлик һисси ашыламаг, зәнкин әдәбијјат кабинетиндәки әјани вә тәдрис ләвазиматларындан истифадә етмәкдә тә'лими әјаниләшдирмәк Нина Серкејеванын дәрсиндә диггәти чәлб едән чәһәтләрдән иди.

О. А. И. Кертсен адына Ленинград Педагожи Институтуну битириб. 26 илдир ки, рус дили вә әдәбијјаты фәннини тәдрис едир. Јевлахдакы М. Һүсејн адына 4 нөмрәли шәһәр орта мәктәбиндә исә чәми үч илдир ки, чалышыр. Мүәллим өмрү салнамәдир. Бу салнамәнин сәһифәләринин бә'зәји шакирдләрин тә'лим мүвәффәгијјәти, дәрс илинин фәрәһләндиричи јекунудур. Н. С. Николенконун кечән дәрс или үзрә көстәричиси 100 фаиз олмушдур.

4 нөмрәли орта мәктәбин биолокија кабинети тәбиәти хатырладыр. Рәнкбәрәнк балыгларын үздүјү акварийм, ирили-хырдалы дибчәкләрдә әкилмиш отаг биткиләри, мүхтәлиф шәкил вә таблолар, битки нөвләринин һербариләри... кәнч биолокија мүәллими Сәдагәт Һүсејнованын ахтарышларынын, зәһмәтинин нәтичәсиндә әлдә олунмушдур. VI синифдә ботаника дәрси кечилирди. Јени мөвзу мәдәни биткиләрдән бири, итүзүмү фәсиләси биткиси олан картоф иди. Биткинин тарихиндән сөһбәт ачан мүәллим картофун әрзаг, мәдәни вә техники әһәмијјәтиндән фактлар әсасында шакирдләрә мә'лумат верди. Сонра картоф биткисинин шәкли олан табло синиф гаршысындан асылды. Биткинин фронтал гајдада апарылан морфоложи-биоложи тәһлилиндән сонра Сәдагәт мүәллим шакирдләрин картоф һаггында мә'лум биликләрини тәкрар етдирди. Алтынчылар бир даһа дәрк етдиләр ки, картофун јумрусу јералты зоғдур. Шакирдләр синифдә мүстәгил олараг картоф јумрусунун енинә вә узунуна кәсикләринә ишыгда бахдылар, биткинин езәји, езәк шүалары, габығы, едунчағы тапылды. Тәркибиндә нишаста олдуғуну тә'јин етмәк үчүн картоф кәсијинин үзәринә јод дамыздырылды.

Дәрсин сонракы мәрһәләләриндә дә шакирдләрин фәаллығы тә'мин олунду.

С. Һүсејнованын ишиндә диггәти чәлб едән чәһәтләрдән бири одур ки, шакирдләр хүсуси рәсм дәфтәриндә өјрәнилән биткинин чичәјини, козчук, тумурчуг вә көвдәсинин шәклини чәкирләр. Бу, мүәллимә шакирдләрин материалы нә дәрәчәдә мәнимсәмәләрини ашкара чыхармаға имкан верир. Тә'лимин һәјатла әлагәсинин мөһкәмләндирилмәси бахымындан ашағыдакы факт тәгдирәлајиг иди. Картоф биткиси үзрә шакирдләрә програм тәләбләри һәчминдә мә'лумат верән мүәллим биткинин јетишдирилмәсинә даир агрономик тәдбирләрдән сөһбәт ачды, мәһсулдарлығын јүксәлдилмәси јоллары үзрә сабаһын зәһмәт адамларына мә'лумат верди.

• • •

Кимја, тарих, физика, әдәбијјат, биолокија, ријазијјат вә лингафон кабинетләринә малик тә'лим-тәрбијә очағында дәрс илинин үчүнчү рүбүндә динләдијимиз дәрсләр белә бир фикир сөјләмәјә әсас верир ки, мәктәбин педагожи коллективи мөвчуд вәсаит вә ләвазиматлардан, имканлардан истифадә едәрәк шакирдләрә дәрин билик вә мә'лумат мәнимсәдирләр. Чари дәрс илинин биринчи јарысында мәктәб үзрә мәнимсәмә 97,6 фаиз олмушдур. Мәгсәд ајдындыр: тәдрисин сәмәрәлилијини артырмаг, тә'лимин кејфијјәтини јүксәлтмәк.

Ш. МӘММӘДОВ.